

Barbora Armonienė

Užrašė Algirdas L. Nasvytis

Tarp Lietuvos,
Amerikos ir Sibiro.
Sukrečianti vienos
šeimos istorija

PALIK AŠARAS MASKVOJE

Alma littera

**NOVOSTROIKA –
KAIMAS
MIŠKUOSE**

Apie 130 šeimų tą dieną buvo atvežta į Novostroiką, labai apleistą ir nusususį kaimelį. Čia radome kelis barakus išlaužytais durimis, išdaužytais langais ir apie penketą naujų nedidukų namelių. Tai buvo naujesnioji kaimo dalis. Joje gyveno rusų administracija: stovyklos komendantas, valdininkai, inžinieriai, darbininkų prižiūrėtojai, buvo traktorių stotis.

Žmonės ropštėsi iš sunkvežimių, šalia krovė savo maišus su daiktais. Mudu su sūnum sėdėjome paskutiniame sunkvežimyje. Laukėme įsakymo išlipti, bet mūsų sunkvežimiui ir keliems kitiems buvo liepta važiuoti toliau. Visi pradėjome šaukti ir maldauti, kad neatskirtų nuo draugų ir giminių, bet niekas mūsų neklausė. Laimė, nuvežė tik kokią mylią – į kitą Novostroikos dalį, vadinamą Gorodoku. Tai buvo senesnioji Novostroikos dalis, pastatyta prie labai sraunios Belajos upės, triukšmingai atitekančios iš Sajanų kalnų.

Gorodokas buvo dar labiau apleistas nei naujoji Novostroikos dalis. Apie dešimt šeimų, taip pat ir mus su sūnum, apgyvendino mokykloje. Iš tikrųjų tai buvo vienas vienintelis kambarys, kuriame nepakako vietos mūsų maišams susikrauti.

Gulėti galėjome tik ant grindų, o maistą gaminomės kieme, ant greitomis sukurtų laužų. Tokiomis sąlygomis gyvenome iki rugsėjo mėnesio, iki mokslo metų pradžios. Mokyklos stogas buvo prakiuręs, ir užėjęs lietus kiaurai permerkėdavo viską, ką tik turėjau. Mūsų laimei, vasara nebuvo itin lietinga.

Kai tik atvykome, rytojaus dieną atėjo stovyklos komendantas (jo pavardė buvo Kačerginas) ir įsakė kiekvienam pasirašyti popierių, kuriame buvo rašoma, jog čionai esame atitremti visam gyvenimui, o už bandymą pabėgti baudžiama dešimčia metų kalėjimo.

Kitą dieną jau turėjome daugiau progų apsidairyti. Radome krautuvę, kurioje tebuvo normuotai pardavinėjama duona, deg-

tukai ir druska. Užsimezgė kalba su vietiniais rusais. Jie pasakojo, kad 1942 metais čionai buvę atsiųsta keletas šimtų vokiečių šeimų iš Pavolgio, bet daugumą jų kažkur išgabeno savaitė prieš mums atvykstant. Dabar jų telikę tik pora ar trejetas sunkvežimių. Didžiulės kapinės mums patvirtino, kad rusai pasakojo tiesą apie Pavolgio vokiečius.

Pasak rusų, ir jų pačių tėvai buvę atgabenti čionai prieš dvidešimt metų ir palikti likimo valiai. Retas kuris išgyvenęs. Dabar jau kiekvienam iš mūsų pasidarė aišku, kad esame atsiųsti čionai mirti. Vienas kitas net kalbėjo, kad gal be reikalo baisėjomės žydų žudynėmis Pasvalyje. Dabar atrodė, jog būti nugalabytims kaip jie – žmoniškesnis susidorojimo būdas, negu pasmerkimas ilgoms kankioms, ligoms ir mirčiai iš bado. Nieko kito tikėtis ir negalėjome.

Pasižvalę aplinkui pamatėme kalną šlaitus, apaugusius įvairaus žalumo spygliuočiais medžiais. Buvome apie pora šimtų mylių nuo Kinijos ir Mongolijos sienos. Mums buvo pasakyta, kad ta kryptimi galime eiti tiek, kiek kojos neša, o civilizuoto pasaulio kryptim draudžiamoji zona – už dviejų mylių, ir visi, kurie peržengs tą ribą, bus laikomi bėgliais. Tą kryptimi, maždaug už dvidešimties mylių nuo mūsų, buvo Golumetės miestelis, miškų pramonės administracinis centras.

\\ \\

Kitą dieną visi, kuriems buvo daugiau kaip šešiolika metų, buvo suskirstyti į darbo grupes: vieni miške kirs medžius, kiti ties kelius, dar kiti pjaustys rąstus. Medžiams kirsti įrankių vyrai rado, bet jie buvo baisiai prasti. Kirviai negalėsti, atšipę, pjūklai išlaužytais dantimis, žodžiu, viskas labai apleista.

Ne tik vyrams, bet ir merginoms, vyresnėms kaip šešiolikos metų, buvo nurodyta mišką kirsti po aštuonias valandas per dieną. Tačiau miškas buvo apie penkios šešios mylios nuo barakų, taigi iš tikrųjų jie dirbdavo nuo aušros ligi tamsos. Darbo normos buvo labai didelės, ir su tokiais įrankiais, be to, neturėdami patyrimo, vyrai pirmą mėnesį teuzdirbo po penkiasdešimt šešiasdešimt rublių.

Man buvo liepta pjaustyti rąstus ir skaldyti malkas netoli barakų. Rąstai buvo stambūs ir šakoti. Moterys, dirbančios tokį darbą, vos uždirbdavo po penkiolika ar dvidešimt penkis rublius per mėnesį. Priežastis ta pati: netikę įrankiai ir nepatyrimas.

Duonos svaras krautuvėje kaštavo du rublius. Dauguma iš mūsų tą vasarą ir pirmąją žiemą gyvi likom tik todėl, kad turėjom atsivežę maisto atsargų. Daugelis buvome įsidėję audinio drabužiams, batų, sidabrinių šaukštų ir kitokių dalykų; jų pasiūlydavome rusams ir mainydavome į maistą.

Po mėnesio mums buvo leista rašyti laiškus. O vargšai Pavolgio vokiečiai Sibiran buvo išgabenti visi, tad neturėjo į ką kreiptis pagalbos. Trisdešimt metų išgyvenę komunizme, jie neturėjo visiškai nieko, ką galėtų iškeisti į maistą.

Mūsų grupėje ypač sunkiai vertėsi tos moterys, kurios turėjo keltą vaikų ir išvežamos nepasiėmė geresnių daiktų, kuriuos būtų galėjusios išsikeisti. Jos tikrai badavo. Našlės su vaikais sudarė gana didelę mūsų bendruomenės dalį.

Komunistai ištrėmė visus, kuriuos tik įtarė esant neištikimus sistemai. Aišku, tos moterys, kurių vyrai sėdėjo kalėjimuose, jiems atrodė nepatikimos.

Turėjau atsivežusi labai gerą žieminį paltą. Pasitaikius progai parodžiau jį miškų ūkio inžinieriaus žmonai. Ji labai susižavėjo

paltu. Išsiderėjau už jį penkis šimtus rublių, šešiasdešimt galvų kopūstų ir trisdešimt kibirų bulvių. Labiausiai buvau patenkinta bulvėmis, nes krautuvėje jų nebuvo pirkti, o mažas kibiras, jeigu pasisekdavo gauti iš apylinkės sklypininkų, kaštuodavo apie aštuoniasdešimt rublių.

Nesilioviau ieškoti būdų, kaip perduoti savo vyrui žinią, kas mums atsitiko. Dar būdama Lietuvoje, nujausdama, kad ir aš, ko gero, galiu būti ištremta, iš anksto buvau susitarusi su vienu pažįstamu, dirbančiu pašte, kad mane išvežus jis nusiųstų mano vyrui telegramą, jog „Barbora ir Jonas išvyko aplankyti krikšto motinos“. Telegrama mano vyrą pasiekė, bet kiek vėliau. Mano draugai bandė jam rašyti ir nurodyti mano adresą Sibire, tačiau tų laiškų jis negavo. Norėjau parašyti jam pati, bet neturėjau pašto ženklų, o pirkti jų nebuvo. Vis tiek neiškenčiau, išsiunčiau jam laišką be jokio pašto ženklo. Vyras tą laišką gavo, nors sunku suprasti, kokiais keliais. Atvykusi į Ameriką, radau tą laišką tarp vyro dokumentų. Jis buvo parašytas ant labai prasto popieriaus, išsiųstas nešvariai me voke. Laiške išsakiau, ką tuo metu jaučiau, todėl jį čia pateiksiu:

Sibiras, 1948 m. liepos 14 d.

Sveiki

Atsiradome čia prieš mėnesį. Toli tai nuo mūsų tėvų žemės – apie 8000 kilometrų²¹. Dabar jau dar labiau sumažėjo viltis Tave pamatyti. Mūsų mažasis Jonukas dar gyvas, gyva ir aš. Dirbame miške, kelių statyboje. Kertame storus medžius arba juos rauname su šaknimis. Nemaža čia lietuvių. Kai kurie jų yra mūsų bendri draugai: Indriūnas,

²¹ Nuo Biržų iki Čeremchovo – apie 6000 km.

Aukštuolis, Drevinskas, tik keletą miniu. Mes, kaip ir kiti vietos gyventojai, „gyvename labai gerai“. Nežinome, kuriam laikui užteks jėgų išlikti gyviems. Jeigu turi dar noro kada pamatyti Jonuką, padėk jam kiek gali. Maistas – didžiausias mūsų rūpestis. Jeigu negalėtum siųsti maisto, siųsk pinigus, vis tiek gelbės kiek nors. Vasarą galime pirkti pieno – kvortą už du dolerius.

Didžiuliai kalnai ir miškai supa mus. Sudie, civilizacija, – neilgai truks, kol virsime vilkais. Vasarą čia šilta, bet žiemą šaltis krinta iki 50° žemiau nulio.

Davė mums pusvalandį pasiruošti kelionei. Suprasi, kad negalėjau pasiimti daiktų, kurie taip būtų dabar reikalingi. Esame apie 300 kilometrų nuo Baikalo ežero.

Meldžiuos ir tikiu, kad gausi šį laišką. Prašau, tuoj atsakyk ir žiūrėk, ką gali padaryti dėl maisto.

Barbora

P. S. – Prašiau Jonuką pridėti porą žodžių, bet jis tik prašo daugiau duonos, riekutę bebaigiąs valgyti. Jonukas ir aš gaunam du soarus duonos per dieną, ir tai viskas. Prašau, dėl Dievo meilės, sužinok, ar gali mums siųsti maisto.

\\\

Pardavusi paltą inžinieriaus žmonai, su ja susidraugavau. Pado-
vanejau jai vieną kitą savo siuvinėtą rankdarbį. Ji buvo taip sužavė-
ta, kad įkalbėjo savo vyrą duoti man geresnį darbą. Mane paskyrė
vaikų namų, mūsiškai – vaikų darželio, valytoja su 210 rublių alga.
Mano pareiga buvo kasdien išvalyti keturis tų namų kambarius,

padėti prižiūrėti vaikus ir du kartus per savaitę išplauti grindis. Muilo, aišku, nebuvo, tad teko šveisti žvyru.

Į tuos vaikų namus buvo priimami dirbančių moterų vaikai nuo dvejų iki septynerių metų. Moterys už jų priežiūrą turėjo mokėti po septyniasdešimt penkis rublius per mėnesį. Pirmaisiais metais turėjom tik dvylika vaikų, visi jie buvo iš rusų valdininkų šeimų. Lietuviai tremtiniai pinigų neturėjo.

Maistas buvo labai blogas. Iš ryto vaikai gaudavo po stiklinę arbatos, truputį pasaldytos cukrumi, ir riekutę juodos duonos. Pietums – bulvių sriubos, į kurią kartais būdavo įberta šiek tiek grūdų. Pavakariams vėl arbata ir sausos duonos riekutė.

Buvau labai laiminga gavusi tą darbą, nes čia uždirbdavau daugiau negu miške, be to, galėjau atsivesti sūnų, nors pagal taisykles, nustatančias amžiaus ribas, Jonukas nebegalėjo būti priimtas į vaikų namus. Retkarčiais virėja būdavo tokia maloni, kad ir man duodavo lėkštę sriubos.

Tokia mano padėtis kitoms moterims kėlė pavydą.

\\

Pagaliau pradėjome gauti laiškų iš Lietuvos, kai kurie laimingesnieji – netgi siuntinių su maistu. Paštas iš Golümetės miestelio būdavo atvežamas kartą per savaitę, išskyrus pavasarį ir rudenį, kai keliai būdavo neišvažiuojami. Tada paštą atgabendavo sunkiaisiais traktoriais kartą per mėnesį. Iš laiškų sužinojome, kad mergaitė, kuri išvežama bandė pabėgti ir buvo pašauta, ligoninėje mirė kitą dieną. Mano draugai rašė, kad vietos komunistai ir jų pakalikai surengė iškilmes tuoj po to, kai buvome išvežti. Aišku, turėjo į valias ir paukštienos, ir kitų

valgių. Be abejo, tų žmonių gyvenimas labai pagerėjo pasidalinus tai, ką mes buvome priversti palikti.

Čia, Novostroikoje, nebuvo nei elektros, nei žibalo, nei žvakių. Turėjome daug bėdos. Norėdami naktimis pasišviesti, degindavome šakalius vieną po kito. Laimingesnieji, iš namų atsiųstame siuntinyje radę taukų, paimdavo bulvę, ją išskobdavo, pripildavo taukų, iš medvilninių siūlų padarydavo dagtį.

Mūsų apylinkėje gyveno apie 130 šeimų, įskaitant ir rusų administraciją, laisvus ūkininkus ir darbininkus. Kai kurie iš jų turėjo karvę, daugelis – daržus. Mūsiškiai stebėjosi, kad rusai turi palyginti mažus daržus, nors aplinkui daug derlingos žemės. Nors vasaros čia trumpos, viskas augo gerai ir davė gražų derlių. Ūkininkai tremtiniai kalbėjo: jeigu mums būtų leista laisvai dirbti keletą metų, vietovę lengvai paverstume gyvenama. Tačiau dabar čia beveik nieko nebuvo.

Iš pradžių mūsų atsivežtų daiktų, kuriuos mainydavome į maistą, vertė buvo aukštoka. Vėliau lietuviai, gaunantys siuntinių, ėmė keisti vis daugiau daiktų, ir netrukus gražūs naktiniai marškiniai tebuvo verti poros bulvių.

Vasarą miškas buvo pilnas uogų, grybų ir riešutų, bet suaugusieji, daugybę valandų verčiami dirbti, neturėjo kada nei grybauti, nei uogauti. Mums būtų buvę pelningiau prasimanyti maisto miške negu dirbti, bet drausmė buvo griežta, o savivaliauti neleidžiama. Vaikai galėjo eiti uogauti, bet retas tėvas ar motina drįso imti vaiką į mišką. Miškas čia buvo didelis ir klaidus. Kartą kažkas pasiėmė į mišką du vaikus, bet jie pasiklydo, dvi dienas buvo ieškomi ir galų gale rasti leisgyviai. Aš niekada neleidau Jonukui eiti miškan.

Kita bėda – muilo trūkumas. Per dvejus metus čia nemačiau nė gabaliuko muilo, net ir rusai jo neturėjo. Buvo tik vandens, smėlio

ir pelenų, todėl skalbti įsigudrinom gal prieš tūkstantį metų naudotais būdais.

Turėjome ir sanitarą, bet jis nedaug teišmanė apie mediciną. Jo pareiga buvo išdavinėti raštelius tiems, kurie dėl ligos negalėjo dirbti. Kiekvienas, nepasirodęs darbe ir neturįs tokio raštelio, buvo siunčiamas kalėjiman keliems mėnesiams. Mūsų grupėje buvo trečio kurso medicinos studentas, nusimanąs apie mediciną daug geriau negu tas sanitaras. Jis stengėsi mums kiek galėdamas pagelbėti, rašė laiškus į Lietuvą prašydamas patarimo ir knygų, bet nedaug tegalėjo padėti, nes nebuvo nei vaistų, nei instrumentų.

Miško darbininkai dažnai susižeisdavo, ypač nepatyrusios merginos. Susižeidusieji būdavo siunčiami į Golumetės ligoninę. Vaikai ir kiti nedirbantys asmenys neturėjo teisės gydytis toje ligoninėje. Jei patys išgijo – gerai, jei ne – mirdavo nesulaukę jokios pagalbos.

Visi buvome nusilpę – dėl nuolatinio maisto trūkumo, sunkaus darbo, ilgų kelionių į darbo vietą ir atgal. Jau nebesvajojome apie geresnius laikus. Nebuvo jokių knygų, tik koks atsitiktinis rusiškas laikraštis, bet daugelis iš mūsų nemokėjo rusiškai. Tik retkarčiais kas nors atsiųsdavo laikraštį iš Lietuvos. Tai buvo vienintelis ryšys su pasauliu.

Iš pradžių, vos atvykę, stengėmės rasti būdų ir laiko religiniam susikaupimui. Kai kurios moterys turėjo atsivežusios šventųjų paveikslų. Bet vos tik susirinkdavome būrin ir užgiedodavome, stovyklos komendantas tuojau išvaikydavo sakydamas, kad susibūrimai stovykloje draudžiami.

\\